

УДК 780.616.432.03.072.2(477.74)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-5-5>

Наталія ЦЮЛЮПА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики, Інститут мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0002-1555-0836

Жанна ДАЮК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики, Інститут мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0003-1395-093X

Юлія КАМІНСЬКА

магістрантка кафедри естрадної музики, Інститут мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0009-0005-0747-4377

Бібліографічний опис статті: Цюлюпа, Н., Даюк, Ж., Камінська, Ю. (2023). Культурно-історичні передумови становлення та розвитку фортепіанного мистецтва Одещини. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 28–30, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-5-5>

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФОРТЕПІАННОГО МИСТЕЦТВА ОДЕЩИНИ

Стаття присвячена вивченню культурно-історичних передумов становлення та розвитку фортепіанного мистецтва на території Одещини. Автори дослідження детально аналізують фактори, які сприяли появі фортепіанного виконавства в регіоні, а також з'ясовують вплив місцевої культури та історичних подій на формування піаністичних традицій.

У статті виявлені основні передумови становлення Одеської піаністичної школи: високий загальний рівень культурного життя міста, прагнення місцевих жителів до музичної освіти і домашнього музикування, персональний внесок видатних особистостей краю.

У статті здійснюється огляд розвитку фортепіанного мистецтва на Одещині з перших згадок про фортепіанне виконавство у цьому регіоні до сучасного періоду. Згадуються імена видатних педагогів-піаністів, виконавців, творчість яких мала значний вплив на розвиток фортепіанної школи Одещини, а також аналізується діяльність освітніх музичних закладів, що забезпечували розвиток фортепіанної культури регіону.

Мета статті полягає в дослідженні і систематизації ключових культурних і історичних факторів, які сприяли розвитку фортепіанного мистецтва, в розкритті впливу культурних традицій, історичних подій, освітнього середовища та інших чинників на формування та еволюцію фортепіанного мистецтва у цьому конкретному регіоні.

Наукова новизна. Дана стаття пропонує комплексний і детальний аналіз культурних і історичних передумов розвитку фортепіанного мистецтва Одещини, заповнює наукову прогалину в дослідженні мистецтва даного регіону, сприяючи поглибленню розуміння історії та культурного контексту розвитку фортепіанної виконавської школи.

Як **висновок**, дослідження сприятиме збереженню та розвитку фортепіанного мистецтва Одещини, стане інформативним ресурсом для музикознавців, музичних педагогів, студентів музичних навчальних закладів та всіх, хто цікавиться історією і розвитком фортепіанного мистецтва в Одеському регіоні.

Ключові слова: культурно-історичні передумови, культурне середовище, фортепіанне мистецтво, фортепіанна педагогіка, піаністична школа, виконавські традиції.

Natalia TSIULIUPA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Popular Music, Rivne State Humanitarian University, 7 Khvylovyi street, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0002-1555-0836

Zhanna DAIUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Popular Music, Rivne State Humanitarian University, 7 Khvylovyi street, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0003-1395-093X

Yuliya KAMINSKA

Master's student of Popular Music, Rivne State Humanitarian University, 7 Khvylovyi street, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0009-0005-0747-4377

To cite this article: Tsiuliupa, N., Daiuk Zh., Kaminska Eu. (2023). Kulturno-istorychni peredumovy stanovlennia ta rozvytku fortepiannoho mystetstva Odeshchyny [Cultural and Historical Prerequisites for the Formation and Development of Piano Art in Odessa Region]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 28–30, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-5-5>

CULTURAL AND HISTORICAL PREREQUISITES FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF PIANO ART IN ODESSA REGION

The article is dedicated to the study of cultural and historical prerequisites for the emergence and development of piano art in the Odessa region. The research authors extensively analyze the factors that contributed to the establishment of piano performance in the region, as well as explore the influence of local culture and historical events on the formation of pianistic traditions.

The article identifies the main prerequisites for the establishment of the Odessa piano school: a high level of cultural life in the city, the local residents' interest in music education and home music-making, and the personal contributions of prominent individuals in the region.

It provides an overview of the development of piano art in the Odessa region from the earliest mentions of piano performance in the area to the contemporary period. The article mentions the names of outstanding pedagogue-pianists and performers whose creativity had a significant impact on the development of the Odessa piano school. It also analyzes the activities of educational music institutions that contributed to the development of piano culture in the region.

The objective of the article is to investigate and systematize key cultural and historical factors that facilitated the development of piano art, to explore the influence of cultural traditions, historical events, educational environment, and other factors on the formation and evolution of piano art in this specific region.

Scientific novelty: This article offers a comprehensive and detailed analysis of the cultural and historical prerequisites for the development of piano art in the Odessa region, filling a scholarly gap in the research of this region's art and contributing to a deeper understanding of the history and cultural context of the development of the pianistic performance school.

Conclusion: The research will contribute to the preservation and development of piano art in the Odessa region and serve as an informative resource for musicologists, music educators, students of music institutions, and all those interested in the cultural and artistic life of this region.

Key words: cultural and historical prerequisites, cultural environment, piano art, piano pedagogy, pianistic school, performance traditions.

Актуальність проблеми. Дослідження еволюції фортепіанної культури в різних куточках України все більше привертає увагу вітчизняних науковців, що дозволяє збагатити загальний культурний контекст та розкрити унікальні особливості музичної ідентичності кожного регіону. Вивчення історії фортепіанного мистецтва розкриває, як політичні, економічні та соціокультурні події впливали на музичний простір різних територій, допомагає краще зрозуміти роль музики в історичному контексті та визначити її значення для розвитку суспільства.

Крім того, вивчення історії фортепіанного мистецтва в регіонах має практичне значення

для збереження та підтримки культурного надбання, адже можна уникнути природних втрат музичної спадщини, якщо ми розуміємо і цінуємо внесок кожного регіону у розвиток національної музичної культури.

Таким чином, проблема дослідження фортепіанного мистецтва Одещини має перспективний характер на сучасному етапі розвитку науки, що обумовлено недостатньою увагою, приділеною даній тематиці в українському мистецтвознавстві. Висвітлення особливостей становлення та розвитку фортепіанного виконавства Одещини сприятиме глибшому розумінню ролі даного регіону у формуванні української музичної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальним питанням розвитку фортепіанного виконавського мистецтва в Україні присвячені праці провідних науковців та мистецтвознавців Н. Кашкадамової, Т. Воробкевич, Н. Гуральник. Проблеми становлення та розвитку національної фортепіанної школи досліджують В. Кузікова, Ю. Руснак, В. Щепакін. Формування піаністичної школи на Одещині висвітлені у працях М. Огренич, Л. Шевченко та ін. Наша зацікавленість даною темою обумовлена прагненням збагатити культурний діалог, розширити межі знань та сприяти збереженню та популяризації фортепіанного мистецтва Одещини.

Мета статті – виявити історичні, об'єктивні і суб'єктивні чинники формування професійної одеської піаністичної школи, згадати імена фундаторів фортепіанної виконавської школи Одещини.

Виклад основного матеріалу. Формування музичного мистецтва в Одесі було раннім і успішним, чому посприяв особливий характер, національний та соціальний склад цього міста. Від початку XIX ст. його розвиток в Одесі всіляко підтримували вельможі, які мали тут свої палаци – Потоцькі, Родзянки. Навчання музиці входили до освітніх програм Інституту шляхетних дівчат та Рішельєвського ліцею. Поширилося приватне навчання музики. Одеський історик О. Дерibas зазначає, що всі знатні одеситки того часу були добрими музикантками – піаністками (Розенберг, 2008).

Одним із значущих факторів музичної розвиненості Одеси була загальна атмосфера, яка панувала в місті на протязі більше півтора сторіччя. Про талант до музики одеситів збереглися свідоцтва місцевих і гастролуючих в місті музикантів, літераторів, діячів культури.

До об'єктивних чинників виникнення професійної піаністичної школи Одеси належить культурна атмосфера в місті XIX століття, а саме розвиток побутового музикування, відкриття оперного театру, концертні гастролі відомих виконавців того часу та активна діяльність творчої інтелігенції міста. Раніше і успішніше, ніж у багатьох інших містах України, тут було створено музичні товариства. З цього приводу слід згадати імена чеського піаніста І. Тедеско та українського композитора, просвітника П. Сокальського, діяльність яких тісно пов'язана з організацією цих товариств.

Від середини XIX століття музична освіта Одещини вийшла на більш професійний рівень, молоді піаністи Одеси – В. Пахман, В. Сапельников, Р. Кауфман стали виїжджати до Європи з гастрольними концертами.

Наприкінці XIX століття до Одеси приїхали піаністи, вихованці Віденської консерваторії – Р. Фельдау, Д. фон Рессель, Б. Дронсейко, дещо пізніше Г. Бібер. які отримали підготовку в традиціях класичної фортепіанної педагогіки в класі Йосифа Дакса – провідного піаніста, учня А. Гальма і К. Черні (Малишев, 1997).

Від другої половини 1880-х років серед одеських піаністів почав істотно зростати вплив школи Т. Лешетицького, яка була співзвучна з класичною фортепіанною педагогікою у плеканні професіоналізму та бездоганної, зокрема, пальцевої техніки, але вирізнялась більшою свободою індивідуальної інтерпретації, величезною увагою до культури співного неповторного звучання, «великого тону» та загалом – концертною піднесеністю і масштабністю виконання. Видатні піаністи Одеси даного періоду – Володимир Пахман, Василь Сапельников, Дмитро Климов, Бено Мойсеївич та Людвіг Фаненштіль. Всі вони не тільки народилися і виростили в Одесі, але й здобули в цьому місті музичну освіту, що дозволяє говорити про їх зв'язок з Одеською піаністичною школою (Кашкадамова, 2017).

У 1897 році класи спеціального фортепіано РМТ в Одесі були реорганізовані, і на їх базі було створене Одеське музичне училище, яке стало центром професійної музичної освіти. Першими викладачами фортепіанного відділу стали видатні концертуючі піаністи і педагоги – Г. М. Бібер (яка виховала видатних музикантів Л. Баренбойма, Г. Едельмана, А. Плещицер), а також Б. М. Дронсейко-Миронович, Р. Кауфман.

Серед провінційних міст, Одеса займала ведуче місце по рівню музичного життя. Саме в Одесі, ще в зовсім молодому місті, набагато раніше, чим в інших містах був побудований театр (1809 р.), організований перший в провінції симфонічний оркестр, яким диригував видатний музикант І. Прибик (1894 р.). Саме в Одесі виникла і реалізувалась ідея створення творчого об'єднання загального типу «Спільноти композиторів» (1898 р.).

У 1913 р. за сприяння видатного польського композитора, диригента та педагога

Вітольда Малішевського (1873–1939) була відкрита Одеська консерваторія, яка стала предметом гордості всього міста, де з першого ж року навчалось близько 800 студентів. (Шевченко Л., 2018). Паралельно з консерваторією в Одесі функціонували багаточисельні приватні музичні заклади – музичні, школи, музичні курси.

У 1925 р. консерваторія була реорганізована у Музично-драматичний інститут з двома факультетами – музичним і театральним, який з 1927 р. став носити ім'я Людвіга ван Бетховена.

У 1933 р. в Одесі була відкрита державна спеціалізована школа – десятирічка для обдарованих дітей, яка і донині носить ім'я її засновника П. Столярського. Першими викладачами-піаністами школи стали М. Старкова, М. Рибицька та Б. Рейнвальд. Для допомоги цим професорам з їхніми учнями працювали ще й асистенти.

В Одеській консерваторії, від початку її створення, викладало чимало видатних піаністів-педагогів, серед яких Броніслава Дронсейко-Миронович та Герміна Бібер-Кіршон. Обидві поряд з викладацькою діяльністю, активно концертували. В репертуарі Б. Дронсейко велике місце займали твори композиторів-романтиків, а Г. Бібер відзначалася виконанням класичного репертуару. Під її керівництвом, в 1920-х рр. закінчили консерваторію Г. Едельман, Л. Баренбойм, К. Корчмарьов. У 1915 р. на викладацьку роботу були запрошені талановиті піаністки М. Старкова і М. Рибицька. Саме в ці роки на фортепіанному відділі зібралася плеяда великих педагогів, однодумців, які зуміли не тільки зберегти найкращі традиції, але й зробити величезний внесок в становленні одеської піаністичної школи.

Б. М. Рейнвальд (випускниця Одеської консерваторії (клас професора Б. І. Дронсейко – Миронович), педагог, яка виховала всесвітньо відомих піаністів Е. Гігельса, М. Грінберг, Т. Гольдфарб, А. Бичача, М. Юриста, Л. Майську, Р. Винник, які пізніше стали викладачам Одеського музичного училища.

М. М. Старкова виховала майбутніх педагогів, виконавців, серед яких П. Винович, Р. Шейніна, Е. Леонова. У своєму виконавстві та педагогічній роботі М. Старкова «була прихильницею музики, так би мовити, монументального романтизму – підкреслювався «великий штрих», масштабність, імперативність, а також роботі над апаратом приділяла величезну, часом, можливо, навіть надмірну увагу. Культивувала чоловічу хватку скоків та впевнених кидків, нежіночу силу і витривалість у грі на естраді. Марія Митрофанівна не довіряла «грі на емоціях», визнавала сувору школу багатогодинного тренажу та «прорахованості» прийомів емоційного впливу на публіку при виступах» (Кашкадамова, 2017).

М. І. Рибицька (учениця А. Єсипової та В. Пухальського) пропрацювала все життя в Одеській консерваторії та музичному училищі. Талановита, ерудована, вона виховала плеяду майбутніх педагогів музичного училища – О. Милевич, Н. Симонянц. Художньо – творча робота класу М. Рибицької неодноразово демонструвалась у відкритих класних концертах і клавирабендах, які визивали незмінний інтерес у піаністів. Марія Ігнат'євна проводила також величезну методичну і творчу роботу. Вона вела семінари і консультації для педагогів ДМШ, писала наукові статті і рецензії, готувала доклади з методичних питань.

М. Л. Подрайська (учениця А. Н. Єсипової) підготувала до педагогічної кар'єри своїх випускників – Л. Лехтер, О. Пашкову, Г. Новикову, Д. Пашковську та ін.

У 1916-1941 рр. в Одеській консерваторії викладав також Феофіл Ріхтер, батько майбутнього видатного піаніста. В Одесі Ріхтер працював органістом лютеранської кірхи, що викликало недоброзичливе ставлення до нього в консерваторії, в якій він вів курс загального фортепіано (Сидоренко-Малюкова, 1998).

Видатною і неповторною особистістю в музичному світі була Марія Грінберг, яка виросла і навчалася в Одесі до 1925 року. Її творча діяльність зіткнулась з політико-ідеологічними перешкодами радянської дійсності, однак, всупереч їм, мистецтво видатної піаністки стало і залишається одним з найзначніших здобутків того часу.

В Одесі неодноразово виступали імениті піаністи. Сучасників вражало блискуче виконання Е. Гігельсом «Ракоці – марша» в перекладі Ф. Ліста, «Карнавала» Р. Шумана (з озвученням «Сфінксів»); «Клавесинність» звучання роялю при виконанні Сонати А-dur В. Моцарта Г. Гінзбургом; привабливість новаторства у виконанні

Г. Нейгаузом творів О. Скрябіна та К. Дебюссі. А органі Прелюдії Баха – Ліста у виконанні М. Юдіної залишилися в пам'яті як величний піаністичний взіреть втілення ідеї «театр одного актора». (Розенберг, 2008).

Наслідкування музично-художніх принципів одеської фортепіанної школи може бути зображено у вигляді своєрідного генеалогічного дерева, в якому відображено наслідування від викладача до учня. Для кафедри спеціального фортепіано Одеської консерваторії така схема наслідування містить імена професорів, серед яких Г. Бібер, Б. Дронсейко-Миронович, Б. Ренгбальд, А. Плешицер, М. Подрайська, Н. Чегодаєва, М. Рибицька, їх учнів та послідовників – Л. Гінзбург, І. Сухомлінов, Є. Коваленко, В. Дашковський та ін.. Саме ці видатні педагоги-піаністи і виконавці створили славу і гордість Одеської консерваторії (Шевченко, 2018).

Наприкінці ХХ ст. розпочався новий етап у розвитку одеської фортепіанної школи, тісно пов'язаний з діяльністю завідувачки кафедри спеціального фортепіано Одеської консерваторії (Одеська національна музична академія імені А. Нежданової), заслуженої артистки України, професора Л. Н. Гінзбург, яка поєднувала педагогічну діяльність з активною концертною діяльністю, учениця професора М. М. Старкової, вона закінчила аспірантуру Московської консерваторії (клас проф. Г. Нейгауза).

В різні роки кафедри спеціального фортепіано очолювали видатні педагоги-піаністи, виконавці, серед яких заслужені діячі мистецтв України О. Бугаєвський, Г. Попова, Є. Ваулін, Т. Шевченко, кандидат мистецтвознавства П. Муляр.

Нині в Одеській національній музичній академії імені А. Нежданової працюють талановиті педагоги-піаністи – Ю. Ракул, В. Дашков-

ський, автор багаточисельних наукових праць В. Кузікова, Н. Михайлова, А. Сотова, А. Харченко А. Зелінський, О. Балан, Л. Шевченко, П. Чуклін та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ми дійшли висновку про те, що культурно-історичні передумови виявились визначальними факторами у становленні та розвитку фортепіанного мистецтва на Одещині. Багатство культурного спадку та історичних подій створили унікальне музичне середовище, що вплинуло на стиль та напрямки музичної творчості., в тому числі і на фортепіанне мистецтво краю.

Одеса, як культурний центр, завжди приваблювала талановитих музикантів, що сприяло розвитку фортепіанного виконавства в регіоні. Місто стало плацдармом для зустрічі різних стилів та жанрів, що сприяло творчому обміну та становленню нових музичних традицій.

Освіта відіграла важливу роль у розвитку фортепіанного мистецтва на Одещині. Музичні школи, училища, консерваторії та університети стали центрами формування майстерності талановитих музикантів та викладачів, забезпечивши стійку традицію професійного навчання гри на фортепіано.

Подальші наукові пошуки в галузі фортепіанного виконавства на Одещині мають потенціал принести нові уявлення про культурні взаємозв'язки, розвиток музичної творчості та вплив історичних факторів на мистецтво в регіоні. Ці дослідження можуть значно збагатити наше розуміння фортепіанної спадщини Одещини та її місця в світовій культурі. Крім того, вони можуть стати цінним внеском у збереження культурного надбання регіону і, сподіваємось, спонукатимуть до подальшого вивчення та підтримки фортепіанного мистецтва в Україні та за її межами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кашкадамова Н. Фортеп'янно-виконавське мистецтво України. Історичні нариси. Львів: КІНПАТРИ ЛТД, 2017. 616 с.
2. Кашкадамова Н. Історія фортеп'янного мистецтва ХІХ ст. Тернопіль, 2006. 400 с.
3. Лисенко. І. Словник музикантів України. Київ, 2005. 360 с.
4. Малишев Ю. Одеському музичному училищу 100 років. Одеса : ОКФА, 1997. 157 с.
5. Сердюк. О., Уманець. О., Слюсаренко Т. Українська музична культура: від джерел до сьогодення : навчальна монографія. Харків, 2002. 400 с.
6. Сидоренко-Малюкова Т. Одеська консерваторія кінця 1930-х початку 1940-х років. *Забуті імена, нові сторінки*. Одеса: Окфа, 1994. 253 с.

7. Шевченко Л. Інноваційні складові внеску Одеси у традиції української фортепіанної школи ХХ–ХХІ століть : підручник для студентів музичних закладів. Одеса : Астропринт, 2018. 264 с .
8. Розенберг Р. Музична Одеса. Одеса : «Optimum», 2008. 253 с.
9. Щепакін В. Приватні музичні навчальні заклади Одеси кінця ХІХ – початку ХХ ст. (За матеріалами періодичних видань). *Вісник Харківської Державної Академії Дизайну і Мистецтв*, 2012. № 3. С. 156–161
10. Щепакін В. Віденський піаніст Рудольф Фельдау в музичному житті Одеси II половини ХІХ століття. *Вісник Харківської Державної Академії Дизайну і Мистецтв*. Харків, 2012. № 1. С. 167–171.

REFERENCES:

1. Kashkadamova N. Fortep'yanno-vykonavs'ke mystetstvo Ukrainy. Istorychni narysy [Piano Performance Art of Ukraine. Historical Essays]. Live: KINPATRI LTD, 2017. 616 s.
2. Kashkadamova N. Istoriya fortep'yannoho mystetstva ХІХ ст. [History of Piano Art in the 19th Century]. Ternopil, 2006. 400 s.
3. Lysenko. I. Slovyk muzykantiv Ukrainy [Dictionary of Musicians of Ukraine]. Kyiv, 2005. 360 s.
4. Malyshev Yu. Odeskomu muzychnomu uchilishchu 100 rokiv [100 Years of the Odessa Music School]. Odessa: OKFA, 1997. 157 s.
5. Serdiuk. O., Umanets. O., Sliusarenko T. Ukrainska muzychna kultura: vid dzherel do sohodennia [Ukrainian Music Culture: From Origins to the Present]: navchalna monohrafiia. Kharkiv, 2002. 400 s.
6. Sydorenko-Maliukova T. Odeska konservatoriia kintsia 1930-kh pochatku 1940-kh rokiv. Zabuti imena, novi storinky [Odessa Conservatory of the Late 1930s to Early 1940s. Forgotten Names, New Pages]. Odessa: OKFA, 1994. 253 s.
7. Shevchenko L. Innovatsiini skladovi vnesku Odesy u tradytsii ukrains'koi fortepian-noi shkoly KhKh – KhKhI stolit [Innovative Elements of Odessa's Contribution to the Tradition of Ukrainian Piano School in the 20th and 21st Centuries]. : pidruchnyk dlia studentiv muzychnykh zakladiv. Odessa: Astroprint, 2018. 264 s.
8. Rozenberg R. Muzychna Odessa [Musical Odessa]. Odessa: "Optimum", 2008. 253 s.
9. Shchepakin V. Pryvatni muzychni navchalni zaklady Odesy kintsia ХІХ – pochatku ХХ ст. (За materialamy periodychnykh vydan) [Private Music Educational Institutions in Odessa from the late 19th to the early 20th century]. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Dyzaunu i Mystetstv*, 2012. № 3. S. 156–161.
10. Shchepakin V. Videnskyi pianist Rudolf Feldau v muzychnomu zhytti Odesy II polovyny ХІХ stolittia [Viennese Pianist Rudolf Felde in the Musical Life of Odessa in the Second Half of the 19th Century]. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Dyzaunu i Mystetstv*. Kharkiv, 2012. №1. S. 167–171.